

ВІДГУК
офіційного опонента
про дисертаційну роботу Черіпка Сергія Івановича
«Авторський голос у літературній спадщині Михайла Драй-Хмари»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.01.01 – українська література

Григорій Костюк у спогадах про неокласиків писав: Михайла Драй-Хмару вперше побачив, коли той під час літературного суду над романом Володимира Винниченка «Чесність із собою» виступав «адвокатом» твору. Саме його промова, у якій було ретельно зважено всі «за» і «проти», виявилася настільки сильною, що спонукала усіх присутніх уважно перечитати не лише «Чесність...», а й усі наявні у книгозбірні Кам'янець-Подільського університету Винниченкові твори. Без перебільшення, це була рецептивна естетика в дії. І цілком вірогідно, що саме цей факт породив максимум, яку можна уважати найвищою похвалою науковцеві: «Ви так захопливо розповідаєте про явище, що й мені теж захотілося його пізнати».

Саме під таким, рецептивним кутом зору розглядає творчу спадщину Михайла Драй-Хмари Сергій Іванович Черіпка. Через зіставлення іпостасей поета, публіциста, науковця та соціолога він створює партитуру «авторського голосу» митця, визначаючи в ній головні та супровідні партії, ключові тональності, жанрові домінанти та стильові контрапункти.

Актуальність дисертаційної роботи Сергія Черіпка полягає у спробі репродукувати перед читачем «художню реальність» першої третини ХХ століття, в якій особливе місце належить М. Драй-Хмарі, який залишив *«оригінальні зразки нового мистецтва, закоріненого в кращі традиції вітчизняної літератури кінця ХІХ – поч. ХХ ст., засновані на багатстві поетики міфу та фольклору, їх світосприйнятті та естетиці, на інтелектуальному та культурологічному підґрунті світової літератури»* (с. 43). Причому всі ці концепти, за спостереженнями дисертанта, можуть міститися не лише у художньому творі, а й у науковій праці. І це послідовно доведено структурою дисертації: від окреслення місця Михайла Драй-Хмари

у культурному часопросторі України першої третини ХХ століття до осмислення специфіки поетичних, а надалі – і прозових (щоденників, листів, наукових розвідок) творів митця.

Робота актуальна також з огляду на її безпосередній зв'язок із **основними напрямками наукових досліджень** кафедри української літератури Українського державного університету імені М.П. Драгоманова у площині наукової теми «Шляхи розвитку української літератури ХVІІ – ХХІ століть».

Наукова парадигма дисертації С. Черіпка встановлена через взаємодію ключових концептів: «поезія», «щоденник», «лист», «літературознавча праця». Вона включає аналіз присвячених українським поетам, зокрема неокласикам, літературно-критичних праць (Стефанія Андрусів, Оксана Ашер, Ірина Бурлакова, Р. Гром'як, А. Гуляк, Тамара Гундорова, Я. Дашкевич, І. Дзюба, І. Денисюк, В. Дончик, С. Єфремов, М. Жулинський, Оксана Забужко, Лариса Залеська-Онишкевич, М. Зеров, Марія Зубрицька, Ю. Клен, Г. Ключек, Я. Козачок, Р. Корогодський, С. Кузьменко, І. Кошелівець, І. Лисяк-Рудницький, Ю. Луцький, Галина Мазоха, Д. Наливайко, Соломія Павличко, Оксана Пахльовська, М. Ткачук, В. Фащенко), та творів із філософії і психології творчості (Р. Барт, М. Бахтін, О. Білецький, М. Гайдеггер, Г. Гадамер, Р. Інгарден, К. Леві-Строс, І. Франко, Д. Чижевський, Ю. Шевельов). На цій основі Сергій Іванович обирає свої підтеми для дослідження, оприявлені в розділах роботи: «Парадигма «митець – доба» у становленні авторського голосу Михайла Драй-Хмари», «Художня модель світу в поезії Михайла Драй-Хмари», «Доба суспільних потрясінь як головний герой літератури non-fiction».

У **першому розділі** простеження С. Черіпком унікальності стилю М. Драй-Хмари у новаторській парадигмі (в іншому місці роботи – «кореляції») «митець – доба», що саме собою відсилає до поетики романтизму, розвинулося у полеміку з науковцями, котрі відносили творчість поета або до неокласицизму (І. Дзюба), або до символізму (Ю. Шерех). До

останнього моменту утримуючи інтригу (чию саме точку зору прийме дисертант?) і водночас слідуючи принципіві Богдана-Ігоря Антонича, який закликав «вийняти митця із шухляд «-ізмів», Сергій Черіпка робить важливий висновок про поєднання доміант зазначених стилів у доробку Драй-Хмари, зокрема неокласичної форми сонета з символістською філософічністю. І це, своєю чергою, дозволило дослідникові сформулювати головний робочий термін дисертації – «авторський голос»: це – *«свідомість автора на всіх структурно-функціональних рівнях художньої системи, що допомагає зафіксувати погляди митця, методи й прийоми ідіостилю»* (с. 70).

На думку багатьох теоретиків, поет постає перед реципієнтом в іпостасі ліричного героя – а він, своєю чергою, може поєднувати в собі естетичний та екзистенціальний досвід певного покоління (і навіть кількох), бути семантичним концентром, у якому перетинаються об'єктивне та суб'єктивне. А відтак упродовж усього **другого розділу** дисертації С. Черіпка інтонації «авторського голосу» через прочитання віршованих, а згодом – і прозових творів передаються як дисертантові, так і реципієнтам його роботи. Засновками до подальшого, зокрема лінгвокультурологічного та компаративного, вивчення Драй-Хмарової спадщини стають тези про «шиболети» (с. 68), тобто – слова-паролі з пасивного лексику будь-якої мови, як основу для образотворення; про *«синтонію пейзажних віршів»*, зокрема *«пейзажні картини, породжені відчуттями героя»* (с. 108-109), – як перспектива порівняння лірики М. Драй-Хмари та Б.-І. Антонича; в окресленні сюжету поеми «Поворот» (с. 112) виразно проступає можливість її зіставлення з тогочасними поезіями, присвяченими голодоморам в Україні, наприклад «Загупало в двері прикладом...» Павла Тичини.

Безсумнівною **новизною** роботи є спостереження дисертанта над актуалізацією соціальних міфів у кризові періоди (**розділ третій**), одним із яких була й перша третина ХХ століття. Можливо розглядати історичну подію або ситуацію з реального життя з різних точок зору, описати її, зрозуміти сутність її ключових явищ і постатей. З точки зору авторки цього

відгуку, це знання допомагає як поетові, так і читачеві уявити себе свідком або учасником події, пропустити її через свій індивідуальний досвід. Тому й з'явився у дисертації такий концепт: «Доба суспільних потрясінь як головний герой літератури non-fiction», і, відповідно, трьома іпостасями цього «героя» стали щоденник, лист і літературознавча розвідка. Усі вони мають свого адресата – як реального, так і імпліцитного, а найголовніший серед них той, про якого писав сучасний текстолог С. Кіраль: «ЧАС як критик-читач бере до уваги лише художній текст».

До висновку щодо творення нової парадигми філологічного дослідження Сергій Черіпка послідовно простежує становлення індивідуального стилю М. Драй-Хмари у силовому полі літературознавчих студій поета, що, на думку дисертанта, засвідчило унікальність його віршів. Ідеться про такі величні постаті східноєвропейського модернізму, як Леся Українка та Казимеж Тетмаєр: у доробку обох авторів, без перебільшення, знайшли свій вияв практично всі ліричні та епічні жанри. А заслуга Драй-Хмари, на думку С. Черіпка, – у тому, що чимало їхніх творів він відкрив сучасному читачеві уперше, навіть незважаючи на вимушені ідеологічні акценти на кшталт *«він [Тетмаєр. – Н.Н.] і прихильники чистого мистецтва стояли осторонь від соціального життя, не цікавилися ним і не брали з нього матеріалу для своєї творчості, чим гальмували процес класової боротьби й розкладали соціальну психіку»* (с. 183-184). Доречно навести дві цитати з Драй-Хмарових розвідок: *«Леся Українка могла творити... тільки тому, що вірила проти надії, робила наперекір самому життю»*; *«коли зливаються до купи... два елементи, пластичний і музичний, тоді маємо справжні шедеври»*, – так говорив український лірик про об'єкти своїх досліджень, однак повною мірою ці слова стосуються і його власної лірики, як послідовно доводить С. Черіпка.

Тому ця робота цінна і для досвідчених літературознавців, і для тих, хто лише починає науковий пошук у царині української красної словесності. Зроблені узагальнення та висновки є ознакою високого рівня дисертаційної

роботи і цілком сформованого наукового напрямку – ґрунтовне вивчення спадщини поетів (особливо ж сьогодні, на тлі національно-визвольної війни в Україні), яких було надовго вилучено з літературного процесу.

За результатами дисертації опубліковано навчальний посібник «Бо я національний інтелігент...: Михайло Драй-Хмара» (у співавторстві з Я. Козачком), 6 статей: у фахових виданнях категорії Б Міністерства освіти і науки України із філологічних наук («Українська література в загальноосвітніх школах», «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія», «Вісник науки та освіти. Серія: Філологія»), збірниках матеріалів конференцій та семінарів («Леся Українка і сучасність», «Зміст та специфіка сучасного науково-методичного забезпечення вступу у ВНЗ: матеріали VIII Міжрегіонального семінару»), зарубіжному виданні («Paradigm of Knowledge», Франкфурт, Німеччина). Це свідчить про достатнє відображення матеріалів дисертації в опублікованих працях і дотримання нормативних вимог МОН України щодо кількості публікацій у наукових фахових виданнях.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації як із погляду сучасних науково-теоретичних досліджень, так і з позицій практичної реалізації, рівень наукової новизни є достатніми. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертаційної роботи.

Як і всяка новаторська робота, дисертація Сергія Івановича Черіпка містить низку дискусійних моментів:

1. Вельми очевидно, що у формуванні авторського голосу неабияку роль відіграють переклади. У дисертації наявні ґрунтовні переліки перекладених авторів, а от про семантику і місце самих перекладів у становленні стилю Драй-Хмари сказано спорадично, із алюзіями до деяких текстів, наприклад «Лебеда» Стефана Малларме (с. 81), а слушні висновки розподілено по різних частинах розвідки. А робота б дуже виграла, якби всі

спостереження Сергія Черіпка над Драй-Хмаровими перекладами було зведено в окремий підрозділ із відповідними висновками.

2. Те саме можна сказати про формотворчі (просодичні та мовні) чинники поезії Драй-Хмари. Так, наприклад, «дитинну» маску ліричного героя у багатьох його віршах творено завдяки нанизуванню слів-новотворів (про це сказано на с. 101, але, на жаль, без прикладів). Варто було б акцентувати і на варіюванні віршових розмірів упродовж усього періоду розвитку поетичного стилю – від іманентного поетам-початківцям чотиристопного ямба до поліметричних та верлібрових конструкцій (які є дуже виразними у творах «Поворот», «Ще губи кам'яні...», «Ой, колом сонце догори...»). Усі ці чинники також заслуговують на окремий підрозділ.

3. І добір мовних засобів, і жанрова домінанта, і інтерпретації ліриком «вічних» та фольклорних мотивів – усе це в науковій парадигмі Сергія Черіпка оприявнює своє значення рушіїв унікального авторського голосу Драй-Хмари-поета. Проте для їх узагальнення варто б добрати інший термін, аніж новомодні «стратегії» (у заголовку до підрозділу 2.1). Згідно з академічним Словником української мови (т. 9, с. 751), стратегія – це «загальний, недеталізований план, що охоплює довготривалий проміжок часу, спосіб досягнення важливої мети». Навіть у переносному значенні – «спосіб дій, лінія поведінки» – зазначений термін навряд пасуватиме до поетичного стилю. Поетична творчість – явище спонтанне, лірик, беручись за перо, не ставить перед собою планів, а довгострокових і поготів. Однак літературознавець здатен їх і поставити, і реалізувати.

4. За висловом Миколи Хвильового, «поет і про поета має право писати» («Думки проти течії»). Очевидно, робота над партитурою «авторського голосу» Михайла Драй-Хмари настільки захопила дисертанта, що у тексті наукової праці з'явилися вислови публіцистичного та художнього стилю: «усім відомі констеляції соціалістичної доби» (с. 65); «у роки становлення його як ученого написанню віршів Драй-Хмара приділяв менше уваги», с. 75; «перелік... волає у вічність» (с. 79, краще було би «вражає

обсягом»); «використання» образів (с. 64); «чуттєве розкрилля» (с. 101, краще – «різноманіття чуттів»). Разом з тим, ці вислови видаватимуться доречними у підготовці монографії за темою роботи, адже 2024 рік для М. Драй-Хмари – ювілейний.

Подеколи наявне змішування термінів «автор» і «ліричний герой», зокрема у правильному за змістом висновку: *«Світогляд ліричного героя формується на основних рисах мистецтва кінця XIX – початку XX ст.: для нього властива народнописенність Лесі Українки, інтелектуальна насиченість її мислення, наповнення світовими образами, постатями, мотивами; імпресіонізм М. Коцюбинського, символізм М. Вороного, філософічність І. Франка. Увесь цей багатий конгломерат ліричний герой «переплавляє» у власній душі, наповнює власною естетичною спроможністю, творить на цій багатій основі свій філософський і естетичний світ, закорінений у вітчизняну традицію, де наскрізними є любов до України й націотворчі інтенції»* (с. 93). Згідно з багатьма теоретиками літератури, ліричний герой – це образ, а реципієнтом творчого доробку наведених у цитаті літераторів є все-таки автор. І, отже, не ліричний герой «переплавляє» спадщину наших корифеїв, а її привносить автор у творений «тут-і-зараз», під час написання вірша, образ ліричного героя.

Наведені зауваження не применшують наукової та практичної цінності рецензованої дисертації, адже, формулюючи їх, авторка відгуку керувалася максимою Альфреда де Мюссе: «Критикувати треба те, що вселяє надію».

Варто констатувати, що робота Черіпка Сергія Івановича «Авторський голос у літературній спадщині Михайла Драй-Хмари», подана на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література, є завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що розв'язують актуальну історико-літературну проблему: зміни художніх систем у літературі першої третини XX століття, інтерпретації та реінтерпретації її конкретних виявів у національному письменстві й творчому доробку окремого автора. Виявлені

зауваження та пропозиції не знижують загального рівня наукової новизни, наукового та практичного значення результатів роботи. Основні положення автореферату відповідають змістові дисертації.

Безперечно, ця праця знайде широке практичне застосування – у підготовці курсів лекцій із теорії літератури та української літератури ХХ століття; спецкурсів із питань синтезу мистецтв у літературі, з проблем текстології, порівняльного літературознавства й історії української поезії ХХ століття; у написанні курсових і кваліфікаційних магістерських робіт; у шкільних програмах з української літератури, під час роботи факультативів, літературних студій і гуртків.

Таким чином, дисертація на тему «Авторський голос у літературній спадщині Михайла Драй-Хмари» виконана на високому рівні і відповідає Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021р. № 1197, а її автор Черіпко Сергій Іванович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор

кафедри іноземних мов професійного спрямування

Національного університету

харчових технологій

Наталія НАУМЕНКО

